

Si Cristòfor Colom va poder arribar a Amèrica “fou com a conseqüència d’una decisió del tipus que ara anomenariem de capital risc.” Una decisió valenciana.

Qui ho afirma és Francesc Albardaner, arquitecte i vice-president del Centre d’Estudis Colombins, després de presentar els nous documents que s’afegeixen a les evidències que van apuntant la catalanitat de l’ europeu que primer va arribar a les ribes americanes, Cristòfor Colom. La presentació va ser el 15 de maig proppassat, a la seu barcelonina de l’Institut d’Estudis Catalans. Ara ens en resumeix algunes de les claus.

Albardaner somriu i avisa d’entrada que les seves troballes no agradaran gots als genovesos. Si hi ha una cosa que ja es considera demostrada és que Colom “no era genovès”. Més que això: si no escrivia mai en italià (ni tan sols quan enviava missives cap a la península de la bota), si parlava com els catalans (i recorda algunes característiques precioses de les seves cartes en castellà, resumides en expressions que parlen per si mateixes, com ara “a todo arreo se extiende” o “por no nada”), si, de fet, escrivia com els catalans (emprava una ben estilitzada lletra gòtica catalana), si etcètera, bé sembla que es pugui afirmar, com fan cada vegada més historiadors des d’aquell primigeni i clar plantejament de l’estudiós peruà Luis Ulloa, l’any 1927, que Cristòfor Colom era català. El treball de Francesc Albardaner, per tant, no entra a discutir una filiació que considera ja aclarida. Hi afegeix dades.

L’afer Ferrandina. Segons l’interès dels genovesos, Colom es deia Colombo (encara que cap document oficial no s’hi refereixi d’aquesta manera) i va néixer a Savona, a la república de Gènova, l’any 1451, al si d’una família humil de teixidors. Aquest origen costa de casar amb l’afuat mariner capaç de dominar aigües desconegudes, i també amb l’home que es va amullerar amb la portuguesa Filipa Moniz Perestrello, de nissaga noble.

El cas, ens recorda Albardaner, és que des d’Itàlia s’ha maldat per menystenir tota evidència que presentés un Colom diferent del dibuix traçat al voltant de la llana. Per això és, per exemple, que no han volgut saber mai res de les referències que uneixen Cristòfor Colom amb Ferrandina. Perquè, tal com recull un seu

El dia 15 de maig, juntament amb Jaume Sobrequés (a la imatge, al fons) i el pare Josep Massot, Francesc Albardaner presentava a l’Institut d’Estudis Catalans els nous documents.

Cristòfor Colom, la connexió valenciana

L’investigador Francesc Albardaner ha presentat l’anomenat ‘document Richart’. Des d’aquest text s’endinsa en la potència econòmica i comercial de la València del segle XV. I la presenta com un esperó per a l’arribada de Colom a Amèrica.

fill en relatar la vida del pare famós, “va intentar perseguir una galeassa” que duia aquest nom. Ho va fer com a corsari, per ordre del rei Renat I de Provença i, per tant, durant els anys en què aquest membre de la casa d’Anjou va exercir de rei de Catalunya, nomenat per una Generalitat en pugna amb Joan II. Entre el 1466 i el 1472, així doncs. En el context de la guerra civil catalana. I del bàndol de la Generalitat.

Colom explica que el rei li va manar “percaçar, en un acte corsari, una galeassa enemiga del rei. Para a Sardenya, a l’illa de Sant Pere, i uns pescadors l’avisen que vagi amb compte, que aquella

nau va molt acompanyada”. I aquí ve la fanfarronada que dona peu als genovesos a descartar l’episodi sencer: “La tripulació se li revolta per por de perdre la batalla, i Colom diu que els enganya: amb l’ajut de la nit i d’una modificació de la brúixola, els fa creure que tornen cap a Marsella a buscar reforços, però en realitat fan cap a Cartagena.” Albardaner continua el relat: “Sembla que si no s’escauen unes condicions molt especials és pràcticament impossible de fer aquesta proesa. I a això s’agafen els genovesos. Alto! Una cosa pot ser la fanfarronada marinera de Colom, però el fet que no sembla pas fals és que, primer, fos capità

FRATIS I CAMPS

A la ciutat de València hi ha una estàtua de Lluís de Santàngel, factòtum del viatge de Colom.

de nau, a les ordres de Renat; segon, que visqués a Marsella; i tercer, que estigués a favor de Catalunya durant la guerra civil.” El cas és “no acceptar que ja era capità de nau el 1472”. Entre l’hivern del 1471 i la primavera del 1472, exactament, han pogut situar l’episodi.

I, per si de cas es brandessin dubtes sobre l’existència de l’esquiva Ferrandina, Albardaner ens recorda que “hi ha uns documents a València que parlen exactament i precisament de la Ferrandina, l’any 1468. És a dir, que la tenim localitzada allà i també, fins el 1476, en documents de Barcelona. Va existir, per tant, i era propietat meitat de florentins,

meitat del rei Ferran I de Nàpols, fill d’Alfons el Magnànim que anava a favor del seu oncle, Joan II”.

Per tant, a l’època en què Colom feia de corsari contra els interessos de Joan II, l’altre, el genovès “encara cardava i teixia llana a Gènova. Fins l’agost del 1473, s’hi està, mentre l’autèntic descobridor ja era capità de nau”.

València, capital. Ja ha sortit a la palestra la ciutat de València. Francesc Albardaner destaca sense embuts la importància que la ciutat va tenir per a l’aventura colombina. És sabut que d’aquí va arribar el finançament necessari, gràcies

a l’empenta del comerciant d’origen jueu Lluís de Santàngel. L’investigador hi suma encara més evidències.

Després de la guerra civil, explica, “Barcelona havia quedat arruïnada. La introducció de la Inquisició castellana la va acabar d’afeblir. València, en canvi, vivia un moment d’esplendor. I el comerç internacional s’hi va abocar: la gent no envia vaixells a un lloc on no sap si els descarregarà o no, de manera que Barcelona va quedar en segon terme”. I a València hi havia, aleshores, en Lluís de Santàngel, “el gran factòtum”.

No és que la historiografia oficial n’hagi amagat la figura, “però sempre és presentat solament com un membre de l’alt funcionariat de la casa del rei Ferran, ja que n’era escrivà de ració; en canvi, gairebé mai no es té en compte que Santàngel era, sobretot, un home de negocis. Era un producte de la cultura mercantívola de València i Barcelona”. I és que havia nascut a València i havia estat enviat després a Barcelona com a agent comercial dels interessos de la seva família. I va ser a Barcelona on “es va acabar de formar en el món dels negocis”, on va trobar dona, Joana de Taravau i Castelló (filla de Jaume de Taravau, secretari reial i suposat convers com Santàngel mateix) i on es va casar.

Després, arran de la guerra civil, va tornar a València, va viure en directe “el traspàs de la primacia comercial i cultural de la ciutat de Barcelona a la ciutat de València” i tots dos es van instal·lar vora el Túria ja definitivament. Per bé que ella “mai, ni tan sols quan va ser vídua, no va deixar de pagar el lloguer d’una casa a Barcelona. Que, per cert, era propietat de la família Colom de Barcelona. D’aquí ve que sempre s’hagi pensat en possibles relacions”.

El cas és que Lluís de Santàngel “havia viscut des de ben menut l’univers del comerç internacional de gran altura”. Tenia molts diners i, sobretot, l’esperit necessari que una empresa d’aquelles característiques demanava: “Era un home avestat a prendre decisions ràpides i encertades en el complex món mercantil del seu temps, que contrastava radicalment amb el lentíssim procés seguit pels consells consultius o juntes de savis, que foren convocats diverses vegades pels reis Catòlics per a estudiar la proposta colombina d’arribar a l’orient viatjant per l’occident i que varen acabar sempre

refusant aquesta possibilitat”. Santàngel, però, va apostar. Què hi podia perdre?, es pregunta Francesc Albardaner. Diners, sí. Però en tenia molts. I va considerar que valia la pena: “Vet ací com el destí de mig món va dependre de la cultura mercantil valenciana”.

A València, a més de Lluís de Santàngel, hi havia “una nombrosíssima colònia de mercaders”. I el futur conqueridor del Canadà, Giovanni Caboto, que hi va residir entre el 1490 i el 1493 per a mirar de construir un moll a la platja del Grau, i probablement atret també per lligams familiars amb alguns dels nombrosos mercaders genovesos de cognom Gavoto que estudiés italians recents, destaca Albardaner, lliguen amb naturalitat amb ell, malgrat la diferència gràfica d’ambdós cognoms. I entre aquesta colònia, un seguit de personatges que “més tard formaran part de l’entorn de Cristòfor Colom a Sevilla”. Revisant documentació valenciana, Albardaner ha trobat, per exemple, referència a “un mercader florentí” de nom Francesco de Bardi, que hi va residir “fixament i ininterrompudament des de l’any 1482 fins el 1491”, i que resulta ser “un homònim perfecte del futur concunyat de Colom”. En cas d’acceptar la identificació amb el concunyat, quedaria consolidada, a València, la “teranyina de relacions personals” que després havia de fer cap a Sevilla.

Més coses, hi ha aconseguit Albardaner a València. Per exemple, i gràcies a Jaume Richart i Gumà, “qui, molt gentilment i desinteressada, em va enviar tota una llista de persones de llinatge Colom que ell havia trobat al llarg dels seus anys de recerca als arxius valencians”, el que ha anomenat “document Richart” i que pot produir –avisa– “un autèntic terratrèmol en la historiografia genovesa”. A l’Arxiu del Patriarca s’hi conserva, escrit en llatí, un contracte d’aprenentatge per a cinc anys entre “Barthomeu Colom, genovès, ara resident a València”, de vint anys, i “Antonio de Piero, florentí, mestre de domassos”. La data és del 23 d’agost de l’any 1479. Un temps, aquest període, en què la historiografia genovesa ha situat el germà de Cristòfor a Portugal. Què passa, per tant? Com encaixa el trencaclosques? Francesc Albardaner esbossa la hipòtesi més plausible: és aquell Bartomeu teixidor de Gènova (coincideix en nom, origen, edat i professió), que continuava fent la seva (viajant

Colom va fer de corsari a la guerra civil catalana, l’any 1472. Del bàndol de la Generalitat.

cap a la puixant València per a prosperar en el camp de les teles i els domassos), i que no tenia res a veure amb l’altre Bartomeu, el germà de Cristòfor, que aquells anys ja acompanyava el mariner en els seus afers lusos.

No hem d’oblidar, recorda també Albardaner, que el fill mateix de Cristòfor s’enfada quan determinats cronistes italians els atribueixen l’origen en aquella família de teixidors, i “diu que això no és veritat de cap manera. Però és el que s’ha continuat afirmant”.

Cristòfor Colom va jugar a la confusió amb el seu origen i encara ens en sentim: “Entre els reis i ell van convenir que era

bo de fer-ho així”. Fer-se passar per genovès i, en canvi d’això, tenir protecció davant la Inquisició, que el podria perseguir per convers? És una possibilitat. El fet, rebla Albardaner, és que “si es reconeixia que era català, era molt fort no fer partícip la Confederació Catalana de les riqueses d’Amèrica. De fet, el seu fill Diego Colom, al plet que va mantenir amb els reis, ja va manifestar que Cristòfor Colom pensava que feia el descobriment per als dos regnes, el de Castella i la Confederació Catalana. Però ja sabem com va anar”.

Núria Cadenes